

SECCIÓ FILOLÒGICA,

A CÀRREC DE

JOAQUIM RAFEL I FONTANALS

Al llarg del cicle de conferències que s'ha desenvolupat en els darrers sis mesos, hem pogut sentir les documentades exposicions i les opinions autoritzades de destacats especialistes en la matèria sobre l'estat de la recerca en general, sobre les tendències que s'hi observen i, en alguns casos, fins i tot certes recomanacions.

De les moltes idees que han restat surant en l'ambient després d'aquest cicle, podem destacar-ne bàsicament algunes de fonamentals entre les de caràcter més general, que serviran de marc de referència d'algunes consideracions que farem tot seguit.

1. La necessitat d'un augment dels recursos destinats a la recerca, reconeguda per la declaració dels caps d'estat i de govern dels estats membres de la Unió Europea l'any 2002, a fi d'augmentar la competitivitat d'Europa en el món.

2. La constatació de la importància de la recerca feta per a la indústria i en concret per a la indústria armamentística i per a la biotecnologia, i de les qüestions d'ordre ètic que aquesta circumstància comporta.

3. La importància de la relació entre recerca i innovació, fins al punt de considerar que aquella recerca que no va acompanyada de la transformació del coneixement en utilitat o bé no és pròpiament recerca, o bé està condemnada al fracàs.

4. La incentivació de la recerca col·lectiva preferiblement en l'àmbit europeu, que superi, per tant, els àmbits local o estatal.

5. La relació entre la quantitat i la qualitat de la recerca, que porta a consideracions relacionades amb el finançament, el seguiment i l'avaluació, i amb l'establiment de prioritats.

Una de les constatacions que podem fer després d'aquest cicle de conferències és que la major part de consideracions que s'han fet —no totes— són específiques de les anomenades *ciències pures* o de les *ciències experimentals*, de tal manera que els qui es mouen en el terreny de les anomenades *ciències humanes* (filosofia, geografia, història, filologia o lingüística) pot ser que no s'hi sentin plenament reconeguts o representats: i, de fet, no se n'hi senten.

Si ens aturem en el mateix concepte de *recerca*, quan s'intenta definir aquesta realitat o aquesta activitat se sol fer sovint de manera que pot conduir-nos a plantejar la pregunta: «Es fa realment recerca en ciències humanes?».

Com a condicions indispensables de la recerca se sol considerar:

a) La creació o l'augment de coneixement en una àrea del saber determinada.

b) La consecució d'aquest avenç a través del mètode científic.

c) La repercussió d'aquesta adquisició de coneixement en el progrés o en el benestar de la societat.

És correntment admès que, si no es donen aquestes tres condicions, no hi ha recerca. El judici sobre si es compleixen o no la primera i la segona se sol deixar en mans dels investigadors de l'àrea en qüestió: són ells els qui, a través dels comitès d'avaluació o de la crítica, decideixen si s'ha creat o augmentat el coneixement i, en cas afirmatiu, si s'ha fet mitjançant un mètode científic. La tercera condició sol ser interpretada des del punt de vista del progrés material: el fet que els cotxes siguin més ràpids, més còmodes o s'espallin menys, o el fet que una malaltia es pugui guarir o alleujar es consideren progressos indiscutibles de la societat (ningú no gosaria negar-ho). En canvi, no és tan obvi el progrés de naturalesa cultural: són

més difícilment reconeguts, probablement en part perquè no són tan fàcilment objectivables els progressos en el coneixement sobre el propi pensament humà, sobre el medi que ens envolta, sobre les circumstàncies històriques que han originat la configuració de la societat en un moment donat i sobre la naturalesa intrínseca o la història del nostre mitjà de comunicació per excel·lència, és a dir, la llengua.

No és el moment ara d'estendre'ns en aquesta distinció, sobre la qual, d'altra banda, s'han escrit bastants pàgines, però sí de constatar això que he dit fa un moment: segons com es defineixi la recerca podem plantejar-nos la pregunta: «Es fa realment recerca en ciències humanes?»

Per a evitar de caure en aquesta situació cal que a l'hora de definir la recerca es faci de manera que es reconegui inequívocament no sols la recerca més òbvia, la pròpia de les ciències pures i experimentals, sinó també la recerca no tan òbviament reconeguda com a tal, es a dir, la de les ciències humanes i de les ciències socials.

Crec que hi ha un bon camí per a assegurar-ho: fer èmfasi en el fet que el progrés de la humanitat que posem com a condició necessària per a la recerca no s'entén merament com un progrés en l'ordre material, sinó també en l'ordre cultural, entenent que una societat millor no és només aquella que gaudeix de més comoditats, que ha vençut més malalties o que passa menys gana, sinó també aquella que és més culta en el sentit que té un coneixement més aprofundit i més diversificat de la pròpia realitat en què es desenvolupa i és capaç de generar noves formes de pensament per a interpretar-la.

Això hauria de ser reconegut d'una manera clara i explícita per les institucions que han de vetllar pel progrés de la societat; més concretament per les que tenen en la seva mà les competències sobre la recerca, tant des del punt de vista d'establir-ne una política, com de distribuir els recursos que hi són destinats.

Hauria de ser reconegut, per tant, explícitament que els conceptes de *benestar*, de *utilitat* o de *rendibilitat*, que van associats al de recerca, s'entenen no només en el sentit material o tangible, sinó també en el sentit intel·lectual o cultural.

Dit això, no voldria deixar de reconèixer a continuació que en les àrees corresponents a ciències humanes es fa normalment més difícil que en altres de distingir allò que és pròpiament recerca d'allò que no ho és. Caldria, doncs, probablement, fer un esforç per part de la comunitat científica corresponent, a fi d'objectivar al màxim els criteris d'avaluació: què s'entén en aquestes disciplines per creació o augment del coneixement?, quines són les característiques dels mètodes reconeguts indubtablement com a científics en aquestes àrees?

Hem de reconèixer que de fet els criteris de valoració de l'activitat investigadora són més clars i explícits en el cas de les ciències pures i experimentals que en el de les ciències humanes, en què són més inespecífics i ambigus. Això és degut en part, però només en part, a la naturalesa intrínseca dels objectes de la ciència; és per això que crec que caldria fer un esforç per a explicitar més aquests criteris en el cas de les humanitats.

No entraré a parlar dels terrenys interdisciplinaris. Dins la lingüística hi ha certes activitats rellevants des del punt de vista de la recerca i de la seva importància social que tenen estrets punts de contacte amb àrees tecnològiques (fonètica experimental, tecnologia de la veu, enginyeria lingüística); són camps en què es parteix d'una interdisciplinarietat necessària, però en què cada vegada predominen més els aspectes tecnològics.

Una de les idees que ha restat també en l'ambient després d'aquest cicle de conferències és que són difícils de lligar els conceptes de *recerca i país* que tenim en el subtítol d'aquesta iniciativa.

En efecte, són diversos els elements que van en contra de la individualitat i a favor de la globalitat. Per una banda, hi ha la tendència general a la mundialització, que té també la seva repercussió en el camp de la recerca, i, per una altra banda, hi ha la idea —que sorgeix del propi terreny de la recerca— que la fragmentació no és bona i que cal la integració al màxim nivell: si ens ho mirem des d'una perspectiva europea, en l'àmbit europeu, i si ens ho mirem des d'una perspectiva més àmplia, en l'àmbit mundial. I això és exacte tant des del punt de vista dels grups de recerca, que tendeixen a la integració en grups internacionals, com des del punt de vista de concentrar els objectius de la recerca en els grans temes que preocupen la humanitat.

Crec, però, que sense menystenir aquest principi general, en aquesta darrera fase del debat podem introduir un aspecte nou prenent en consideració el fet que cada societat particular, des del punt de vista de la seva història, de la seva estructura econòmica, de la seva cultura, de la seva llengua, té l'obligació de vetllar per la recerca en tots aquests aspectes, que li donen una personalitat pròpia i la diferencien d'altres comunitats humanes.

Això ens porta a la distinció entre les recerques que podríem anomenar d'*interès general* i les recerques d'*interès local*. Les primeres, no cal dir-ho, constitueixen els grans objectius de la recerca mundial i els seus resultats poden passar a la història de la humanitat com a alguns dels grans passos endavant que ha fet la civilització. Les segones, en canvi, poden semblar més modestes, però no són menys importants

des del punt de vista de la contribució al coneixement de la pròpia identitat d'aquestes comunitats particulars i a la configuració i al manteniment de la consciència col·lectiva. Encara més si tenim en compte que certes recerques inicialment de caràcter local poden arribar a obtenir resultats o a tenir aplicacions d'interès general.

No cal dir que les institucions polítiques catalanes tenen una gran responsabilitat en aquest sentit i que l'Institut d'Estudis Catalans és clau en aquest aspecte de la recerca, perquè tant des del punt de vista de l'assessorament, la coordinació o la promoció, com fins i tot en el de la realització i la difusió hi té un paper fonamental dins la missió que estableixen els seus estatuts.

Cal, doncs, que la Generalitat de Catalunya, pel que fa al territori en què té competències, no deixi de banda aquest aspecte de la recerca, i que l'Institut d'Estudis Catalans, en l'àmbit d'actuació que li és propi, s'ocupi de la recerca en aquelles disciplines que tenen una dimensió específica en els «territoris de llengua i cultura catalanes». No podem oblidar en aquest debat que l'Institut d'Estudis Catalans ja es va pronunciar en aquest respecte en el document aprovat en sessió plenària el 23 de novembre de 1992, publicat el 1993, i estem obligats a reprendre allò que diu en un paràgraf concret d'aquest document:

Convé, d'altra banda, que de cap manera quedin pretèrits o abandonats aquells camps de recerca que d'una manera indiscutible interessen els països catalans i només aquests, com la llengua i el dret catalans, i l'arqueologia, la història i la literatura comunes, però també molts estudis científics i tecnològics de natura «territorial».¹

1. E. CASASSAS i J. CARRERAS, *Debat sobre la política científica dels poders públics als Països Catalans. Ple de l'Institut d'Estudis Catalans (23 de novembre de 1992)*. Barcelona. IEC. 1993. p. 10.

Fins aquí he fet referència a dos aspectes concrets en què, com he dit, el debat general que s'ha fet fins ara crec que pot ser reorientat o completat: el de la recerca en el camp de les humanitats i el de la relació entre la recerca i el país.

Si he de fer alguna referència a la valoració de la recerca, em limitaré a les disciplines que estan relacionades amb els objectius de la meua secció, la Secció Filològica. Per a això em remetré bàsicament als reports elaborats sobre la recerca en *Filologia catalana: llengua* i en *Lingüística i ciències de llenguatge* encarregats respectivament als membres de la Secció: els senyors Joan Martí i Joan A. Argenté. Ara s'han acabat d'elaborar els reports corresponents als anys 1996-2002, i, per tant, els podem comparar amb els que es van elaborar fa uns anys sobre el període 1990-1995.

194

És interessant constatar que tant en el report de filologia com en el de lingüística corresponents al darrer període es destaca amb més o menys èmfasi que, tot i alguns progressos, contràriament a allò que podríem esperar, la situació a finals de l'any 2002 era semblant a la que s'havia detectat a finals de l'any 1995. Això vol dir que o bé no s'ha emprès cap acció per a esmenar les deficiències o les necessitats posades de relleu en aquests camps, o bé no han tingut encara l'efecte esperat. El fet de disposar d'una anàlisi crítica reflectida en els primers reports sembla que no ha tingut les conseqüències que hom podia preveure o esperar.

Algunes de les mancances posades de relleu són comunes a moltes altres disciplines, com per exemple, la manca de programes de doctorat específics en matèries que podrien tenir un potencial investigador important, o bé la manca de planificació en la recerca.

S'ha posat de relleu també una discriminació negativa

per disciplines de caràcter historicista, com la gramàtica històrica, la dialectologia i l'onomàstica.

S'ha detectat mancances clares pel que fa a la recerca bàsica en aquestes àrees.

S'ha posat també de relleu la manca de revistes de filologia catalana de nivell A en la classificació de les revistes científiques.

RECOMANACIONS

Després d'aquestes consideracions i a partir dels dèficits detectats, intentaré recollir en forma de recomanació algunes de les qüestions més rellevants siguin d'ordre general o d'ordre específic.

— Cal un augment substancial dels recursos dedicats a la recerca.

— Cal un reconeixement específic de la recerca en el camp de les humanitats.

— Cal una política de recerca clara i explícita que tingui en compte les necessitats de la societat a curt, mitjà i llarg termini.

— En relació amb la recomanació anterior, cal una atenció específica a la recerca de caràcter local o territorial.

— Cal contribuir al desplegament de programes de doctorat coherents en els àmbits deficitaris, a fi de contribuir a termini mitjà a l'augment del nombre d'investigadors.

— Cal promoure l'intercanvi d'investigadors i la recerca col·lectiva.

— Cal establir amb claredat els criteris que han de caracteritzar la recerca en el cas de les ciències humanes en general i de la filologia i de les ciències del llenguatge en particular.

— Cal que les revistes catalanes de filologia i lingüística tendeixin a complir les condicions per a ocupar nivells alts en la classificació de les revistes científiques.